

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 8ης Απριλίου 2003 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-53/01 έως C-55/01,

που έχουν ως αντικείμενο αιτήσεις του Bundesgerichtshof (Γερμανία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με τις οποίες ζητείται, στο πλαίσιο των δικών που κίνησαν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου οι

Linde AG (C-53/01),

Winward Industries Inc. (C-54/01)

και

Rado Uhren AG (C-55/01),

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχεία β', γ' και ε', της πρώτης οδηγίας 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 1989, L 40, σ. 1),

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, J.-P. Puissochet, R. Schintgen και C. W. A. Timmermans, προέδρους τμήματος, C. Gulmann, D. A. O. Edward, A. La Pergola, B. Σκουρή, F. Macken (εισηγήτρια), J. N. Cunha Rodrigues και A. Rosas, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: D. Ruiz-Jarabo Colomer
γραμματέας: H. von Holstein, βοηθός γραμματέας,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- η Linde AG, εκπροσωπούμενη από τους H. Messer και C. von Mettenheim, Rechtsanwälte (C-53/01),
- η Winward Industries Inc., εκπροσωπούμενη από τον M. Schaeffer, Rechtsanwalt (C-54/01),
- η Rado Uhren AG, εκπροσωπούμενη από τον D. von Schultz, Rechtsanwalt (C-55/01),
- η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον H. Dossi (C-53/01 έως C-55/01),
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την R. Magrill, επικουρούμενη από τον D. Alexander, barrister (C-53/01 έως C-55/01),

- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους N. B. Rasmussen και P. F. Nemitz (C-53/01 έως C-55/01),

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της Winward Industries Inc., εκπροσωπούμενης από τον M. Schaeffer, της Rado Uhren AG, εκπροσωπούμενης από τον D. von Schultz, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενης από την P. Ormond, επικουρούμενη από τον M. Tappin, barrister, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τους N. B. Rasmussen και P. F. Nemitz, κατά τη συνεδρίαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2002,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 24ης Οκτωβρίου 2002,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- ¹ Με διατάξεις της 23ης Νοεμβρίου 2000, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 8 Φεβρουαρίου 2001, το Bundesgerichtshof έθεσε βάσει του άρθρου 234 ΕΚ δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχεία β', γ' και ε', της πρώτης οδηγίας 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 1989, L 40, σ. 1, στο εξής: οδηγία).

- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο τριών διαφορών μεταξύ, αφενός, της Linde AG (στο εξής: Linde), της Winward Industries Inc. (στο εξής: Winward) και της Rado Uhren AG (στο εξής: Rado) και, αφετέρου, του Deutsche Patent- und Markenamt (γερμανικού γραφείου διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και σημάτων) σχετικά με την από το τελευταίο απόρριψη, λόγω ελλείψεως διακριτικού χαρακτήρα, αιτήσεων καταχώρισεως σημάτων των πιο πάνω εταιριών.

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική ρύθμιση

- 3 Η οδηγία έχει ως αντικείμενο, κατά την πρώτη αιτιολογική της σκέψη, την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων, προκειμένου να καταργηθούν οι μεταξύ των νομοθεσιών αυτών διαφορές που μπορούν να εμποδίσουν την ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων, καθώς και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς.
- 4 Το άρθρο 2 της οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Σημεία από τα οποία είναι δυνατόν να συνίσταται ένα σήμα», ορίζει:

«Το σήμα μπορεί να συνίσταται από οποιαδήποτε σημεία επιδεχόμενα γραφικής παράστασης, ιδίως δε από λέξεις, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος προσώπων, από εικόνες, γράμματα, αριθμούς, το σχήμα του προϊόντος ή της συσκευασίας του, εφόσον τα σημεία αυτά μπορούν από τη φύση τους να διακρίνουν τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες μιας επιχείρησης από τα αντίστοιχα άλλων επιχειρήσεων.»

5 Το άρθρο 3 της οδηγίας, το οποίο απαριθμεί τους λόγους απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρήσεως, ορίζει:

«1. Δεν καταχωρούνται ή, εάν έχουν καταχωρηθεί, είναι δυνατόν να κηρυχθούν άκυρα:

α) τα σημεία από τα οποία δεν δύναται να συνίσταται ένα σήμα,

β) τα σήματα που στερούνται διακριτικού χαρακτήρα,

γ) τα σήματα που συνίστανται αποκλειστικά από σημεία ή ενδείξεις που μπορούν να χρησιμεύσουν στο εμπόριο, προς δήλωση του είδους, της ποιότητας, της ποσότητας, του προορισμού, της αξίας, της γεωγραφικής προέλευσης ή του χρόνου παραγωγής του προϊόντος ή της παροχής της υπηρεσίας ή άλλων χαρακτηριστικών του προϊόντος ή της υπηρεσίας,

δ) τα σήματα που συνίστανται αποκλειστικά από σημεία ή ενδείξεις τα οποία έχουν καταστεί συνήθη στην καθημερινή γλώσσα ή στη θεμιτή και πάγια πρακτική του εμπορίου,

ε) τα σήματα που αποτελούνται αποκλειστικά:

— από το σχήμα που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος ή

— από το σχήμα του προϊόντος που είναι απαραίτητο για την επίτευξη ενός τεχνικού αποτελέσματος ή

— από το σχήμα που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν

[...]

3. Ένα σήμα γίνεται δεκτό προς καταχώρηση ή δεν κηρύσσεται άκυρο κατ' εφαρμογή της παραγράφου 1, στοιχεία β', γ' ή δ', εφόσον, πριν από την ημερομηνία της αίτησης καταχώρησης και μετά από τη χρήση που του έχει γίνει, απέκτησε διακριτικό χαρακτήρα. Τα κράτη μέλη μπορούν επίσης να προβλέπουν ότι η παρούσα διάταξη εφαρμόζεται επίσης εφόσον ο διακριτικός χαρακτήρας αποκτήθηκε μετά την αίτηση καταχώρησης ή μετά την καταχώρηση.

[...]»

Η εθνική ρύθμιση

⁶ Κατά το άρθρο 3 του Gesetz über den Schutz von Marken und sonstigen Kennzeichnungen (γερμανικού νόμου περί προστασίας των σημάτων και λοιπών

διακριτικών σημείων), της 25ης Οκτωβρίου 1994 (BGBl. 1994 I, σ. 3082, στο εξής: Markengesetz), ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1995 και μετέφερε την οδηγία στο γερμανικό δίκαιο:

«1) Μπορούν να προστατευθούν ως σήματα όλα τα σημεία, ιδίως οι λέξεις, περιλαμβανομένων των ονομάτων προσώπων, τα σχέδια, τα γράμματα, οι αριθμοί, τα ηχητικά σημεία, οι τρισδιάστατες παραστάσεις, περιλαμβανομένου του σχήματος ενός προϊόντος ή της συσκευασίας του, καθώς και οι άλλες παραστάσεις, περιλαμβανομένων των χρωμάτων και των χρωματικών συνδυασμών, εφόσον μπορούν να διακρίνουν τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες μας επιχειρήσεως από εκείνα άλλων επιχειρήσεων.

2) Δεν μπορούν να προστατευθούν ως σήματα τα σημεία των οποίων το σχήμα

1. επιβάλλεται από την ίδια τη φύση του προϊόντος,

2. είναι απαραίτητο για την επίτευξη ενός τεχνικού αποτελέσματος

ή

3. προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν.»

7 Βάσει του άρθρου 8, παράγραφος 1, του Markengesetz, δεν γίνονται δεκτά προς καταχώρηση ως σήματα τα μη δεκτικά γραφικής παραστάσεως σημεία που μπορούν να προστατευθούν κατά το άρθρο 3 του νόμου αυτού.

8 Το άρθρο 8, παράγραφος 2, του Markengesetz ορίζει:

«Δεν γίνονται δεκτά προς καταχώρηση τα σήματα

1. που στερούνται παντελώς διακριτικού χαρακτήρα για τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες,
2. που συνίστανται αποκλειστικά από σημεία ή ενδείξεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο εμπόριο προς δήλωση του είδους, της ποιότητας, της ποσότητας, του ποσορισμού, της αξίας, της γεωγραφικής προέλευσης ή του χρόνου παραγωγής του προϊόντος ή της παροχής της υπηρεσίας ή των χαρακτηριστικών του προϊόντος ή της υπηρεσίας,
3. που συνίστανται αποκλειστικά από σημεία ή ενδείξεις τα οποία έχουν καταστεί συνήθη στην καθημερινή γλώσσα ή στη θεμιτή και πάγια πρακτική του εμπορίου για να δηλωθεί το προϊόν ή η παροχή υπηρεσίας.

[...]»

- 9 Το άρθρο 8, παράγραφος 3, του Markengesetz ορίζει ότι οι διατάξεις της παραγράφου 2, σημεία 1, 2 και 3, του άρθρου αυτού δεν έχουν εφαρμογή όταν, πριν από την ημερομηνία της αποφάσεως για την καταχώρηση του σήματος και μετά από τη χρήση του σήματος για τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες για τα οποία ζητείται η καταχώρησή του, το σήμα αυτό έχει επιβληθεί στους σχετικούς εμπορικούς κύκλους.

Οι διαφορές των κύριων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 10 Οι παρούσες αιτήσεις για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκαν στο πλαίσιο τριών διαφορών.
- 11 Στην πρώτη διαφορά (C-53/01), η Linde ζήτησε να καταχωρηθεί ένα όχημα ως τρισδιάστατο σήμα για τα προϊόντα «τροχοφόρα ανυψωτικά οχήματα με κινητήρα και άλλα ανυψωτικά οχήματα με θάλαμο οδηγήσεως, και ειδικότερα οχήματα με περionoφόρο ανυψωτικό μηχανισμό». Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε από το Deutsches Patent- und Markenamt λόγω ελλείψεως διακριτικού χαρακτήρα.
- 12 Το Bundespatentgericht (ομοσπονδιακό δικαστήριο βιομηχανικής ιδιοκτησίας) (Γερμανία) απέρριψε την προσφυγή της Linde κατά της απορριπτικής αυτής αποφάσεως με το σκεπτικό ότι το σχετικό σήμα στερείται παντελώς διακριτικού χαρακτήρα. Σημείωσε μεταξύ άλλων ότι «[ο]ι συναλλαγές θεωρούν ότι η απεικόνιση του προϊόντος με τον τρόπο αυτό δηλώνει μόνον αυτό καθαυτό το προϊόν και δεν αναγνωρίζουν στην απεικόνιση αυτή κανενός είδους διακριτική λειτουργία, εφόσον κινείται εντός του συνήθους για τα δεδομένα των συναλλαγών πλαισίου. Η διάπλαση της μορφής του προϊόντος δεν βαίνει πέραν του σύγχρονου βιομηχανικού σχεδιασμού. Η διάπλαση αυτή δεν διακρίνεται, ως προς τα μη τεχνικά μορφολογικά της στοιχεία, σε τέτοιο βαθμό από τα συνήθη σχήματα ώστε οι συναλλαγές να μην την αντιλαμβάνονται μόνον ως μια οποιαδήποτε παραλλαγή γνωστών μορφών, αλλά ως το διακριτικό γνώρισμα μιας επιχειρήσεως».

- 13 Στη δεύτερη διαφορά (C-54/01), η Winward ζήτησε την καταχώρηση ενός φακού τσέπης ως τρισδιάστατου σήματος. Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε από το Deutsches Patent- und Markenamt με την αιτιολογία ότι το σήμα για το οποίο ζητήθηκε η καταχώρηση στερείται διακριτικού χαρακτήρα υπό την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 2, σημείο 1, του Markengesetz.
- 14 Το Bundespatentgericht απέρριψε και εδώ τη δυνατότητα καταχώρησης του σήματος με το σκεπτικό ότι το σήμα αυτό στερείται διακριτικού χαρακτήρα. Κατά το δικαστήριο αυτό, «[π]ρόκειται για χαρακτηριστικό σχήμα ενός μακρόστενου φακού, το οποίο παρά την κάποια κομψότητά του παραμένει εντός του συνήθους για την αγορά πλαισίου. Γι' αυτόν τον τομέα των αγαθών, ο καταναλωτής δεν πρόκειται να θεωρήσει το σχήμα του προϊόντος ως ένδειξη για την προέλευσή του από συγκεκριμένο εργοστάσιο. Εν όψει των ανεπαίσθητων διαφορών σε σχέση με τα ανταγωνιστικά προϊόντα, ούτε και ο προσεκτικός καταναλωτής θα είναι σε θέση με τη βοήθεια της μνήμης του να ταυτίσει το προϊόν με έναν συγκεκριμένο παραγωγό».
- 15 Η τρίτη διαφορά (C-55/01) αφορά αίτηση καταχώρησης που η Rado υπέβαλε σχετικά με ένα τρισδιάστατο σήμα το οποίο είχε ήδη καταχωρηθεί ως διεθνές σήμα υπό τον αριθμό 640 196 και του οποίου η εταιρία αυτή είναι ιδιοκτήτρια, το δε σήμα αυτό αποτελείται από τη γραφική παράσταση ενός ρολογιού χειρός. Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε από το Deutsches Patent- und Markenamt ελλείψει διακριτικού χαρακτήρα και λόγω της ανάγκης ελεύθερης χρησιμοποίησής από όλους («Freihaltebedürfnis»).
- 16 Η προσφυγή που η Rado άσκησε ενώπιον του Bundespatentgericht κατά της απόφασης αυτής απορρίφθηκε. Κατά το δικαστήριο αυτό, η τρισδιάστατη αναπαράσταση του κελύφους του ρολογιού με καλυμμένο ή ακάλυπτο καντράν και με αρθρωτό λουράκι ίσου πλάτους με το κέλυφος στερείται του αναγκαίου διακριτικού χαρακτήρα. Το Bundespatentgericht έκρινε επίσης ότι «[η] παροχή προστασίας μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον όταν υπάρχει πρωτότυπη διάπλαση της μορφής που

λειτουργεί ως ένδειξη της προελεύσεως, χάρη στην οποία είναι δυνατό να ικανοποιηθεί η υφιστάμενη ανάγκη για διατήρηση του “βασικού σχήματος” του προϊόντος στη διάθεση όλων και να καλυφθεί η έλλειψη διακριτικού χαρακτήρα. Για την αιτιολόγηση της πρωτοτυπίας του προϊόντος ή συστατικών του πρέπει να χρησιμοποιηθεί ένα μάλλον αυστηρό κριτήριο, καθόσον, αφενός, το ίδιο το προϊόν και τα συστατικά του αποτελούν το σημαντικότερο μέσο περιγραφής τους και η μονοπωλήσή τους εγκυμονεί τον κίνδυνο να εμποδιστούν οι ανταγωνιστές να διαπλάσουν τη μορφή των δικών τους προϊόντων και, αφετέρου, η ανάγκη για διατήρηση του σχήματος αυτού στη διάθεση όλων είναι τουλάχιστον ορατή».

- 17 Κατά των τριών αυτών αποφάσεων του Bundespatentgericht υποβλήθηκαν αιτήσεις αναιρέσεως ενώπιον του Bundesgerichtshof.
- 18 Κατά το δικαστήριο αυτό, η τύχη των αιτήσεων αναιρέσεως εξαρτάται από την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχεία β', γ' και ε', της οδηγίας.
- 19 Το Bundesgerichtshof εκτιμά ότι δεν υφίσταται κανένα στοιχείο για να μη γίνει δεκτό ότι τα τρισδιάστατα σήματα δεν έχουν τον αφηρημένο διακριτικό χαρακτήρα που προβλέπεται στο άρθρο 2 της οδηγίας. Η διάταξη αυτή απαιτεί να μπορεί το σήμα να διακρίνει αφηρημένα τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες. Η απαίτηση να υφίσταται συγκεκριμένος διακριτικός χαρακτήρας για τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες που αποτελούν αντικείμενο της αιτήσεως καταχώρησης απορρέει από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας.
- 20 Το Bundesgerichtshof εκτιμά επίσης ότι οι λόγοι απαραδέκτου της καταχώρησης που παρατίθενται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας δεν έχουν εφαρμογή. Εν προκειμένω, εκθέτει, όσον αφορά τα σήματα των οποίων η καταχώρηση ζητήθηκε από τις Linde και Rado, ότι, εκτός από τα τεχνικής φύσεως κοινόχρηστα χαρακτηριστικά του βασικού σχήματος των σχετικών προϊόντων, τα σήματα αυτά έχουν σειρά τυπικών χαρακτηριστικών που δεν επιβάλλονται αποκλειστικώς ούτε από την ίδια τη φύση του προϊόντος ούτε από σκέψεις τεχνικής φύσεως ή σχετικές με την αξία του προϊόντος. Στην υπόθεση C-54/01 (Winward), το

Bundesgerichtshof διαπιστώνει επίσης ότι το σχετικό σήμα έχει χαρακτηριστικά που βαίνουν πέραν των τεχνικών πτυχών του βασικού σχήματος ενός φακού τσέπης και που δεν επιβάλλονται αποκλειστικώς από την ίδια τη φύση του προϊόντος ούτε είναι αναγκαία για την επίτευξη ενός τεχνικού αποτελέσματος.

- 21 Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι πρέπει να εξεταστεί αν τα σχετικά σήματα στις τρεις υποθέσεις στερούνται παντελώς διακριτικού χαρακτήρα υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας ή αν συντρέχει λόγος απαραδέκτου της καταχωρήσεως κατ' εφαρμογήν του στοιχείου γ' της διατάξεως αυτής.
- 22 Από τη διάταξη περί παραπομπής στην υπόθεση C-53/01 (Linde) προκύπτει ότι, βάσει της νομολογίας του Bundespatentgericht σχετικά με το άρθρο 8, παράγραφος 2, σημείο 1, του Markengesetz, δηλαδή της εθνικής διατάξεως που αντιστοιχεί στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας, για τα τρισδιάστατα σήματα που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος ισχύουν αυστηρότερες απαιτήσεις όσον αφορά τον διακριτικό χαρακτήρα απ' ό,τι για τα άλλα σήματα. Για να δικαιολογήσει τα αυστηρότερα αυτά κριτήρια όσον αφορά τον διακριτικό χαρακτήρα, το Bundespatentgericht στηρίζεται στην ευνόητη ανάγκη ελεύθερης χρησιμοποίησης των σχημάτων από όλους και στη διαφορά μεταξύ, αφενός, του δικαίου των σημάτων, του οποίου σκοπός είναι να δηλώνεται η προέλευση, και, αφετέρου, των δικαίων προστασίας των βιομηχανικών δημιουργιών, και ειδικότερα της νομοθεσίας περί σχεδίων και υποδειγμάτων.
- 23 Ωστόσο, το Bundesgerichtshof εκθέτει ότι, όσον αφορά τον διακριτικό χαρακτήρα, δεν βλέπει κανένα λόγο να ταχθούν αυστηρότερες απαιτήσεις για τα τρισδιάστατα σήματα που αποτελούνται από το σχήμα του ίδιου του προϊόντος απ' ό,τι για τα παραδοσιακά σήματα. Κατά το δικαστήριο αυτό, οι αυξημένες αυτές απαιτήσεις σχετικά με τον διακριτικό χαρακτήρα του σήματος δεν μπορούν να δικαιολογηθούν με τη χρησιμοποίηση συγκεκριμένων στοιχείων που δείχνουν κάποιο συμφέρον του εμπορίου να μένει για άλλες επιχειρήσεις διαθέσιμο το σχήμα του προϊόντος.

24 Κατά το αιτούν δικαστήριο, και το Δικαστήριο έχει απορρίψει οποιαδήποτε δια-φοροποίηση, κατά την αξιολόγηση του διακριτικού χαρακτήρα ενός σήματος, με κριτήριο το αποδεδειγμένο συμφέρον να μείνει διαθέσιμη μια γεωγραφική ονομασία (βλ. την απόφαση της 4ης Μαΐου 1999, C-108/97 και C-109/97, Windsurfing Chiemsee, Συλλογή 1999, σ. I-2779, σκέψη 48). Το συμφέρον να μείνει ελεύθερη η χρησιμοποίηση γραφικών παραστάσεων δεν πρέπει να έχει συνέπειες — μη θιγο-μένης της δυνατότητας η απαίτηση αυτή να λαμβάνεται υπόψη στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας — για τον συγκεκριμένο διακριτικό χαρακτήρα τον οποίο αφορά το στοιχείο β' της διατάξεως αυτής.

25 Όσον αφορά την ερμηνεία που πρέπει να δοθεί στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοι-χείο γ', της οδηγίας, το Bundesgerichtshof εκτιμά ότι η διάταξη αυτή εφαρμόζεται αυτοτελώς για όλα τα είδη σημάτων, δηλαδή και για τα σήματα που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος, και τούτο ανεξαρτήτως του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε'. Έτσι, η ανάγκη ελεύθερης χρησιμοποίησης των τρισδιάστατων σχη-μάτων των προϊόντων πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στο πλαίσιο του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', και όχι βάσει ευρείας ερμηνείας της παραγράφου 1, στοιχείο ε', του άρθρου αυτού. Κατά το Bundesgerichtshof, από την προσέγγιση αυτή προκύπτει ότι η καταχώρηση ως σήματος θα είναι δυνατή στις περισσότερες περι-πτώσεις μόνο για τα σήματα που βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας έχουν αποκτήσει διακριτικό χαρακτήρα μετά τη χρήση που τους έχει γίνει.

26 Υπό τις συνθήκες αυτές το Bundesgerichtshof αποφάσισε να αναστείλει τις διαδι-κασίες και να θέσει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία είναι πανομοιότυπα και στις τρεις προαναφερθείσες υποθέσεις:

«1) Πρέπει, για να εκτιμηθεί ο κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας [...] διακριτικός χαρακτήρας τρισδιάστατων σημάτων που αποτελού-νται από το σχήμα του προϊόντος, να εφαρμοστεί κριτήριο αυστηρότερο εκείνου που χρησιμοποιείται για άλλα είδη σημάτων;

- 2) Εκτός από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, έχει το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του ίδιου νομοθετήματος αυτοτελή σημασία για τα τρισδιάστατα σήματα, που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος; Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, πρέπει, κατά την εξέταση του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ' — και, σε αντίθετη περίπτωση, του στοιχείου ε' —, να ληφθεί υπόψη το συμφέρον του εμπορίου να μείνει διαθέσιμο το σχήμα του προϊόντος, οπότε η καταχώρηση κατ' αρχήν αποκλείεται και κατά κανόνα είναι δυνατή μόνο για τα σήματα που πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 3, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας;»
- 27 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 15ης Μαρτίου 2001, οι τρεις υποθέσεις ενώθηκαν για τη διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και για την έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 28 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν, για να εκτιμηθεί ο κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας διακριτικός χαρακτήρας ενός τρισδιάστατου σήματος το οποίο αποτελείται από το σχήμα του προϊόντος, πρέπει να εφαρμοστεί κριτήριο αυστηρότερο εκείνου που χρησιμοποιείται για άλλα είδη σημάτων.

Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου

- 29 Οι Winward και Linde θεωρούν ότι, όσον αφορά τον διακριτικό χαρακτήρα, η προστασία των τρισδιάστατων σημάτων που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος δεν μπορεί να εξαρτηθεί από προϋποθέσεις αυστηρότερες εκείνων που ισχύουν για άλλα είδη σήματος.

- 30 Κατά τη Winward, το Δικαστήριο έχει ήδη αρνηθεί να συναγάγει από την ανάγκη ελεύθερης χρησιμοποίησης από όλους πρόσθετες προϋποθέσεις σχετικά με τον διακριτικό χαρακτήρα (βλ., στο ίδιο πνεύμα, την προαναφερθείσα απόφαση Windsurfing Chiemsee, σκέψη 48).
- 31 Οι Winward και Rado ισχυρίζονται ότι πρέπει να χρησιμοποιείται ομοιόμορφο κριτήριο αναλύσεως για όλα τα είδη σημάτων προκειμένου να καθορίζεται αν ένα σημείο μπορεί να διακρίνει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες μιας επιχείρησης από εκείνα άλλων επιχειρήσεων. Μόνον το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περιέχει διάταξη η οποία εισάγει ρητή εξαίρεση για τα τρισδιάστατα σήματα. Αντιθέτως, η παράγραφος 1, στοιχείο β', του άρθρου αυτού δεν διακρίνει μεταξύ, αφενός, των σημάτων που αποτελούνται από το σχήμα ενός προϊόντος και, αφετέρου, των άλλων ειδών σήματος. Κατά συνέπεια, για να εκτιμηθεί ο συγκεκριμένος διακριτικός χαρακτήρας ενός σήματος το οποίο αποτελείται από το σχήμα ενός προϊόντος, δεν πρέπει να εφαρμοστούν αυστηρότερα κριτήρια απ' ό,τι όταν πρόκειται για άλλα είδη σημάτων.
- 32 Η Αυστριακή Κυβέρνηση φρονεί ότι, όταν το σχήμα ενός τρισδιάστατου σημείου είναι σύμφωνο με την προσδοκία του καταναλωτή όσον αφορά το σχήμα του προϊόντος ή της συσκευασίας, πρέπει να θεωρείται ότι οι ενδιαφερόμενοι κύκλοι δεν θα εκλάβουν το σχήμα αυτό ως ένδειξη που καθιστά δυνατό να προσδιοριστεί ότι το προϊόν προέρχεται από συγκεκριμένη επιχείρηση. Κατά την κυβέρνηση αυτή, εν προκειμένω το ζήτημα δεν είναι να οριστεί ένα αυστηρότερο κριτήριο για να εκτιμάται ο διακριτικός χαρακτήρας των τρισδιάστατων σημάτων, αλλά πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η ποικιλία των σχημάτων που μπορεί κανείς να δώσει στα προϊόντα και στις συσκευασίες τους δύναται, σε ορισμένους τομείς του εμπορίου, να καταστήσει για τους κύκλους αυτούς δυσχερότερο το να αναγνωρίσουν ως σήμα το σχήμα ενός προϊόντος ή μιας συσκευασίας.
- 33 Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου θεωρεί ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας δεν διακρίνει μεταξύ των σημάτων που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος και των άλλων σημείων που μπορούν να αποτελέσουν σήμα υπό την έννοια του άρθρου 2 της οδηγίας αυτής. Το άρθρο 3, παράγραφος 1,

στοιχείο ε', της ίδιας οδηγίας είναι το μοναδικό κείμενο που αφορά ειδικά την καταχώρηση των τρισδιάστατων σημείων. Αν ερμηνευθεί ορθώς, η οδηγία αυτή λαμβάνει πλήρως υπόψη το συμφέρον που το εμπόριο έχει στο γεγονός ότι τα σχήματα αυτών τούτων των προϊόντων παραμένουν διαθέσιμα για χρήση από τους ανταγωνιστές.

- 34 Ωστόσο, τόσο η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου όσο και η Αυστριακή Κυβέρνηση ισχυρίζονται ότι, ναι μεν το κριτήριο εκτιμήσεως του διακριτικού χαρακτήρα είναι πανομοιότυπο για όλα τα σήματα, πλην όμως στην πράξη μια επιχείρηση θα έχει κατά πάσα πιθανότητα μεγαλύτερες δυσκολίες να αποδείξει τον διακριτικό χαρακτήρα, υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας, όταν θα πρόκειται για τρισδιάστατο σήμα που αποτελείται από το σχήμα του προϊόντος απ' ό,τι όταν θα πρόκειται για λεκτικό ή εικονιστικό σήμα.
- 35 Όσον αφορά τα λεκτικά ή εικονιστικά σήματα, ο μέσος καταναλωτής έχει συνηθίσει το ότι όμοιες λέξεις, όμοιοι λογότυποι και όμοια σημεία μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο ως ένδειξη της εμπορικής καταγωγής των προϊόντων επί των οποίων τίθενται. Αντιθέτως, για πολλά προϊόντα, τα κύρια χαρακτηριστικά τους επηρεάζονται από τη λειτουργία των προϊόντων αυτών και ως εκ τούτου ομοειδή προϊόντα έχουν πολλές ομοιότητες, οπότε κανένα σχήμα δεν εξατομικεύεται ιδιαίτερα. Επιπλέον, ο διακριτικός χαρακτήρας του σχήματος πρέπει να εκτιμάται και σε σχέση με τις συνηθείς παραλλαγές τού περί ου πρόκειται προϊόντος. Αν τα διαφορετικά χαρακτηριστικά του σχήματος οφείλονται σε συνηθείς παραλλαγές του προϊόντος αυτού, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ισχυρίζεται ότι είναι απίθανο να θεωρήσει ο μέσος καταναλωτής το προϊόν αυτό ως σήμα.
- 36 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, πέραν του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, το οποίο αποκλείει την καταχώρηση του σχήματος ενός προϊόντος αν η επιχείρηση δύναται να μονοπωλήσει το σχήμα αυτό εις βάρος των ανταγωνιστών της ή των καταναλωτών, η οδηγία δεν περιέχει συγκεκριμένα κριτήρια όσον αφορά τα σχήματα που αποτελούν αντικείμενο αιτήσεως καταχωρήσεως. Κατά συνέπεια, για

να εκτιμηθεί ο διακριτικός χαρακτήρας ενός σήματος κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας, δεν πρέπει να εφαρμοστεί για τα τρισδιάστατα σήματα που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος κριτήριο αυστηρότερο εκείνου που χρησιμοποιείται για άλλα είδη σημάτων.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 37 Πρέπει κατ' αρχάς να υπομνησθεί ότι το άρθρο 2 της οδηγίας ορίζει ότι όλα τα σημεία μπορούν να αποτελέσουν σήματα υπό την προϋπόθεση ότι, αφενός, είναι δεκτικά γραφικής παραστάσεως και, αφετέρου, μπορούν να διακρίνουν τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες μας επιχειρήσεως από εκείνα άλλων επιχειρήσεων.
- 38 Επομένως, ένα τρισδιάστατο σημείο που αναπαριστά το σχήμα ενός προϊόντος δύναται κατ' αρχήν να αποτελέσει σήμα υπό την προϋπόθεση ότι πληρούνται τα δύο αυτά κριτήρια (βλ. την απόφαση της 18ης Ιουνίου 2002, C-299/99, Philips, Συλλογή 2002, σ. I-5475, σκέψη 73).
- 39 Στη συνέχεια, βάσει του κανόνα του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας, δεν γίνονται δεκτά προς καταχώρηση ή μπορούν να κηρυχθούν άκυρα αν έχουν καταχωρηθεί τα σήματα που στερούνται διακριτικού χαρακτήρα.
- 40 Ο διακριτικός χαρακτήρας ενός σήματος υπό την έννοια της διατάξεως αυτής σημαίνει ότι το σήμα αυτό μπορεί να προσδιορίσει το προϊόν για το οποίο ζητείται η καταχώρηση ως προερχόμενο από συγκεκριμένη επιχείρηση και επομένως να το διακρίνει από προϊόντα άλλων επιχειρήσεων (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Philips, σκέψη 35).

41. Επιπλέον, ο διακριτικός χαρακτήρας ενός σήματος πρέπει να εκτιμάται σε σχέση, αφενός, με τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες για τα οποία ζητήθηκε η καταχώρησή του και, αφετέρου, με την αντίληψη των ενδιαφερομένων κύκλων, οι οποίοι αποτελούνται από τους καταναλωτές των προϊόντων ή των υπηρεσιών αυτών. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, πρόκειται για τεκμαιρόμενη αντίληψη ενός μέσου καταναλωτή της σχετικής κατηγορίας προϊόντων ή υπηρεσιών, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι σε λογικό βαθμό προσεκτικός (βλ. την απόφαση της 16ης Ιουλίου 1998, C-210/96, Gut Springenheide και Tusky, Συλλογή 1998, σ. I-4657, σκέψη 31, και την προαναφερθείσα απόφαση Philips, σκέψη 63).
42. Τέλος, το Δικαστήριο έχει επισημάνει, στη σκέψη 48 της προαναφερθείσας αποφάσεως Philips, ότι τα κριτήρια εκτιμήσεως του διακριτικού χαρακτήρα των τρισδιάστατων σημάτων που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος δεν είναι διαφορετικά εκείνων τα οποία ισχύουν για τις άλλες κατηγορίες σημάτων. Συγκεκριμένα, το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας δεν διακρίνει μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών σημάτων όταν εκτιμάται ο διακριτικός χαρακτήρας τους.
43. Μόνον το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, απαριθμώντας τους συγκεκριμένους λόγους απαραδέκτου της καταχωρήσεως ορισμένων σημείων που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος, εξαιτομκεί ρητώς τα σημεία αυτά. Βάσει της διατάξεως αυτής, δεν γίνονται δεκτά προς καταχώρηση ή μπορούν να κηρυχθούν άκυρα αν έχουν καταχωρηθεί τα σημεία που αποτελούνται αποκλειστικώς από το σχήμα που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος ή από το σχήμα του προϊόντος που είναι αναγκαίο για την επίτευξη ενός τεχνικού αποτελέσματος ή από το σχήμα που δίνει ουσιαστική αξία στο προϊόν.
44. Από το γεγονός ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας αποτελεί προκαταρκτικό εμπόδιο για την καταχώρηση ενός σημείου που αποτελείται αποκλειστικώς από το σχήμα ενός προϊόντος έπεται ότι, αν πληρούνται έστω και ένα από τα κριτήρια της διατάξεως αυτής, ένα τέτοιο σημείο δεν μπορεί να καταχωρηθεί ως σήμα. Επιπλέον, το σημείο αυτό ουδέποτε δύναται να αποκτήσει διακριτικό χαρακτήρα με τη χρήση που του έγινε προκειμένου να εφαρμοστεί η παράγραφος 3 της διατάξεως αυτής (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Philips, σκέψεις 74 έως 76).

- 45 Ωστόσο, στην περίπτωση που παρακαμφθεί το προκαταρκτικό αυτό εμπόδιο, παραμένει αναγκαίο να εξακριβωθεί αν το τρισδιάστατο σημείο που αποτελείται από το σχήμα ενός προϊόντος πρέπει να μη γίνει δεκτό προς καταχώρηση βάσει ενός ή περισσοτέρων από τους λόγους απαραδέκτου της καταχωρήσεως που παρατίθενται στα στοιχεία β' έως δ' της διατάξεως αυτής.
- 46 Όσον αφορά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας, πρέπει να επισημανθεί ότι ούτε το πνεύμα της οδηγίας ούτε το κείμενο της διατάξεως αυτής δείχνουν ότι κριτήρια αυστηρότερα εκείνων που χρησιμοποιούνται για άλλες κατηγορίες σημάτων πρέπει να εφαρμόζονται όταν εκτιμάται ο διακριτικός χαρακτήρας ενός τρισδιάστατου σήματος το οποίο αποτελείται από το σχήμα του ίδιου του προϊόντος.
- 47 Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από τη σκέψη 40 της παρούσας αποφάσεως, το κριτήριο του διακριτικού χαρακτήρα απαιτεί για κάθε σήμα να μπορεί το σήμα αυτό να προσδιορίσει το προϊόν ως προερχόμενο από συγκεκριμένη επιχείρηση και επομένως να το διακρίνει από εκείνα άλλων επιχειρήσεων.
- 48 Παρά ταύτα, όπως ορθώς ισχυρίζονται η Αυστριακή Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή, στην πράξη δύναται, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων που υπομνήσθηκαν στις σκέψεις 40 και 41 της παρούσας αποφάσεως, να προκύψει ότι ο διακριτικός χαρακτήρας ενός σήματος το οποίο αποτελείται από το σχήμα ενός προϊόντος είναι πιο δύσκολο να αποδειχθεί απ' ό,τι εκείνος ενός λεκτικού ή εικονιστικού σήματος. Ωστόσο, η δυσκολία αυτή, στην οποία μπορεί να οφείλεται το απαράδεκτο της καταχωρήσεως σημάτων τέτοιας φύσεως, δεν αποκλείει να μπορέσουν τα σήματα αυτά να αποκτήσουν διακριτικό χαρακτήρα μετά τη χρήση που τους έχει γίνει και, κατά συνέπεια, να καταχωρηθούν ως σήματα βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας.
- 49 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, για να εκτιμηθεί ο κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας

διακριτικός χαρακτήρας ενός τρισδιάστατου σήματος το οποίο αποτελείται από το σχήμα του προϊόντος, δεν πρέπει να εφαρμοστεί κριτήριο αυστηρότερο εκείνου που χρησιμοποιείται για άλλα είδη σημάτων.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 50 Με το πρώτο σκέλος του δευτέρου ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν, εκτός από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, και το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής έχει σημασία για τα τρισδιάστατα σήματα που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος.
- 51 Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος του δευτέρου ερωτήματος, πρέπει να παρατηρηθεί ότι το σκέλος αυτό αφορά δύο διαφορετικές περιπτώσεις αναλόγως της απαντήσεως που το Δικαστήριο θα δώσει στο πρώτο σκέλος του ερωτήματος αυτού.
- 52 Στην περίπτωση που, εκτός από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, και το στοιχείο γ' της διατάξεως αυτής έχει σημασία για τα τρισδιάστατα σήματα που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν, για να ερμηνευθεί το στοιχείο γ' της εν λόγω διατάξεως, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γενικό συμφέρον του εμπορίου να παραμένει διαθέσιμο το σχήμα του προϊόντος, οπότε η καταχώρηση κατ' αρχήν αποκλείεται και κατά κανόνα είναι δυνατή μόνο για τα σήματα που πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 3, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας.
- 53 Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο σκέλος του δευτέρου ερωτήματος, δηλαδή στην περίπτωση που μόνον το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της

οδηγίας έχει εφαρμογή επί των τρισδιάστατων σημάτων που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος, το αιτούν δικαστήριο ερωτά παρά ταύτα αν, για την ερμηνεία της διατάξεως αυτής, πρέπει να ληφθεί υπόψη και το γενικό συμφέρον του εμπορίου να παραμένει διαθέσιμο το σχήμα του προϊόντος.

Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου

- 54 Η Linde υποστηρίζει ότι, πέραν του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, η παράγραφος 1, στοιχείο γ', της ίδιας διατάξεως έχει αυτοτελές περιεχόμενο για τα τρισδιάστατα σήματα. Οποιαδήποτε επιταγή ελεύθερης χρησιμοποίησης από όλους λαμβάνουσα υπόψη τις επακριβώς διαπιστωμένες ανάγκες του ανταγωνισμού θα πρέπει να εξεταστεί με γνώμονα την τελευταία διάταξη, αφού εξακριβωθεί το γεγονός ότι η απορρέουσα από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', απόλυτη ανάγκη ελεύθερης χρησιμοποίησης από όλους δεν εμποδίζει την καταχώρηση του κατατεθέντος τρισδιάστατου σήματος.
- 55 Η Linde θεωρεί ότι η ύπαρξη τέτοιας ανάγκης ελεύθερης χρησιμοποίησης από όλους πρέπει να λαμβάνεται υπόψη μόνο για ορισμένα σχήματα που επιβάλλονται από τεχνικές ή αισθητικές ανάγκες οι οποίες έχουν σχέση με τη φύση του προϊόντος ή τη συσκευασία του, και μάλιστα στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας. Όσον αφορά άλλα σχήματα προϊόντων ή συσκευασιών, αρκεί η κατά περίπτωση εξέταση του διακριτικού χαρακτήρα και της ανάγκης ελεύθερης χρησιμοποίησης από όλους.
- 56 Η Winward θεωρεί ότι τα απόλυτα εμπόδια για την καταχώρηση που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας ισχύουν μόνον όταν υφίσταται απόλυτη ανάγκη ελεύθερης χρησιμοποίησης από όλους του κατατεθέντος σχήματος. Η διάταξη αυτή δεν απαριθμεί περιοριστικώς τους κανόνες περί αδυναμίας οικειοποιήσεως των τρισδιάστατων σημείων που αποτελούνται από το σχήμα ενός

προϊόντος και δεν πρέπει να εφαρμόζεται όταν υφίστανται, πέραν του σχήματος του οποίου ζητείται η καταχώρηση, άλλα σχήματα που καθιστούν δυνατό να επιτευχθεί το προεξοφλούμενο τεχνικό αποτέλεσμα.

- 57 Κατά τη Winward, το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας έχει εφαρμογή ανεξαρτήτως του στοιχείου ε' της ίδιας διατάξεως και, μεταξύ των άλλων σημάτων, και για τα σήματα που αναπαριστούν το σχήμα του προϊόντος, αλλά το αν υφίσταται ανάγκη ελεύθερης χρησιμοποίησης από όλους πρέπει να εξακριβώνεται στο πλαίσιο της τελευταίας διατάξεως.
- 58 Όσο για τη Rado, η εταιρία αυτή ισχυρίζεται ότι, ακόμη και αν τα στοιχεία γ' και ε' της παραγράφου 1 του άρθρου 3 της οδηγίας έχουν όμοιους στόχους, δηλαδή να εμποδίζουν την οικειοποίηση σχημάτων τα οποία το εμπόριο έχει ανάγκη για τον βιομηχανικό σχεδιασμό πανομοιότυπων προϊόντων, οι δύο αυτές διατάξεις εφαρμόζονται ανεξαρτήτως η μία της άλλης. Ωστόσο, κατά τη Rado, το πεδίο εφαρμογής του στοιχείου γ' της διατάξεως αυτής εκτείνεται πέραν του πεδίου εφαρμογής του στοιχείου ε' της ίδιας διατάξεως.
- 59 Η Rado υποστηρίζει, όσον αφορά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας, ότι τα τρισδιάστατα σήματα που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος διέπονται από τα ίδια κριτήρια εκτιμήσεως με άλλα είδη σημάτων και ότι δεν πρέπει να γίνει δεκτή συσταλτική ερμηνεία υπό την έννοια ότι το συμφέρον να διατηρηθεί η δυνατότητα ελεύθερης χρησιμοποίησης τέτοιων τρισδιάστατων σημάτων από όλους εμποδίζει κατ' αρχήν την καταχώρησή τους.
- 60 Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ισχυρίζεται ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας αποτελεί την «πρώτη γραμμή άμυνας» στη μάχη να εμποδιστεί η αδικαιολόγητη μονοπώληση, μέσω του δικαιώματος επί των σημάτων, των σχημάτων των ιδίων των προϊόντων. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας έχει αυτοτελές περιεχόμενο σε σχέση με το στοιχείο ε' της διατάξεως αυτής, καθόσον αποκλείει την καταχώρηση σημείων που δεν θα μπορούσαν να αποκλειστούν από το στοιχείο ε' της ίδιας διατάξεως. Ωστόσο, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου

Βασιλείου υποστηρίζει ότι, αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας ερμηνευθεί κατά τρόπον αρκούντως λυσιτελή, είναι πιθανόν το στοιχείο γ' της ίδιας διατάξεως να έχει περιορισμένη μόνον εφαρμογή. Ούτως ή άλλως, το συμφέρον του εμπορίου να παραμένουν τα σχήματα των προϊόντων διαθέσιμα προς χρήση διαφυλάσσεται με την εφαρμογή των δύο αυτών διατάξεων της οδηγίας.

61 Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι το κείμενο της οδηγίας κατ' ουδένα τρόπον δείχνει ότι μόνον το άρθρο της 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', έχει εφαρμογή επί των τρισδιάστατων σημάτων που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος. Κατά την Επιτροπή, ναι μεν βάσει της διατάξεως αυτής τέτοια σήματα δεν γίνονται δεκτά προς καταχώρηση, πλην όμως τα σήματα αυτά εξακολουθούν να υπόκεινται στους λόγους απαραδέκτου της καταχωρήσεως που παρατίθενται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ'. Η τελευταία διάταξη πρέπει να εφαρμόζεται αυτοτελώς κατά την εξέταση αιτήσεως καταχωρήσεως τρισδιάστατων σημάτων που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος.

62 Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η εφαρμογή του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας δεν εξαρτάται από την ύπαρξη μιας κατά τη γερμανική νομολογία συγκεκριμένης, τωρινής ή σοβαρής ανάγκης ελεύθερης χρησιμοποιήσεως από όλους (βλ., στο ίδιο πνεύμα, την προαναφερθείσα απόφαση Windsurfing Chiemsee, σκέψη 35). Πέραν της εξετάσεως των συγκεκριμένων προϋποθέσεων που απαριθμούνται στη διάταξη αυτή, δεν τίθεται ζήτημα να ληφθεί υπόψη ευρύτερη ανάγκη ελεύθερης χρησιμοποιήσεως από όλους. Συγκεκριμένα, κατά την Επιτροπή, το συμφέρον του εμπορίου να παραμένουν διαθέσιμα ορισμένα σχήματα ήδη προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

63 Όσον αφορά το πρώτο σκέλος του δευτέρου ερωτήματος, πρέπει να επισημανθεί ότι, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας, δεν γίνονται δεκτά προς

καταχώρηση τα περιγραφικά σήματα, δηλαδή εκείνα που συνίστανται αποκλειστικώς από σημεία ή ενδείξεις που μπορούν να χρησιμεύσουν στο εμπόριο για να δηλωθούν τα χαρακτηριστικά των προϊόντων ή των υπηρεσιών για τα οποία ζητείται η καταχώρηση αυτή.

- 64 Βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, δεν γίνονται δεκτά προς καταχώρηση τα σημεία που αποτελούνται αποκλειστικώς από το σχήμα που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος ή από το σχήμα του προϊόντος που είναι αναγκαίο για την επίτευξη ενός τεχνικού αποτελέσματος ή από το σχήμα που δίνει ουσιαστική αξία στο προϊόν.
- 65 Οι πιο πάνω συγκεκριμένοι λόγοι απαραδέκτου της καταχωρήσεως ορισμένων σημείων που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος, οι οποίοι εκτίθενται ρητώς στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, συνιστούν, όπως προκύπτει από τη σκέψη 44 της παρούσας αποφάσεως, προκαταρκτικό εμπόδιο για να μπορέσουν να καταχωρηθούν τέτοια σημεία (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Philips, σκέψεις 74 και 76).
- 66 Ωστόσο, ακόμη και αν παρακαμφθεί το προκαταρκτικό αυτό εμπόδιο, ούτε από το κείμενο του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας ούτε από το πνεύμα της οδηγίας αυτής προκύπτει ότι οι άλλοι λόγοι απαραδέκτου της καταχωρήσεως που παρατίθενται στη διάταξη αυτή, περιλαμβανομένου του στοιχείου γ' της παραγράφου της 1, δεν μπορούν να εφαρμοστούν και επί των αιτήσεων καταχωρήσεως τρισδιάστατων σημάτων τα οποία αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος.
- 67 Συγκεκριμένα, από το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας προκύπτει σαφώς ότι έκαστος των λόγων απαραδέκτου της καταχωρήσεως που παρατίθενται στη διάταξη αυτή είναι ανεξάρτητος των άλλων και χρήζει χωριστής εξετάσεως.

- 68 Επομένως, αν κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας δεν έχει αντιταχθεί άρνηση για την καταχώρηση τρισδιάστατου σημείου που αποτελείται από το σχήμα του προϊόντος, δύναται παρά ταύτα να αντιταχθεί άρνηση αν το σημείο αυτό ανήκει έστω και σε μία ή σε περισσότερες από τις κατηγορίες τις οποίες αναφέρουν τα στοιχεία β' έως δ' της ίδιας διατάξεως.
- 69 Ειδικότερα, όσον αφορά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας, κατ' αρχήν τίποτα δεν αντιτίθεται στη δυνατότητα να εφαρμοστεί η διάταξη αυτή επί αιτήσεως καταχωρήσεως τρισδιάστατου σήματος το οποίο αποτελείται από το σχήμα ενός προϊόντος. Συγκεκριμένα, η αναφορά στα σήματα που συνίστανται αποκλειστικώς από σημεία ή ενδείξεις τα οποία μπορούν να χρησιμεύσουν για να δηλωθούν χαρακτηριστικά του προϊόντος ή της υπηρεσίας άλλα από εκείνα που ρητώς απαριθμούνται στη διάταξη αυτή είναι αρκούντως ευρεία για να καλυφθεί μεγάλη ποικιλία σημάτων, περιλαμβανομένων των τρισδιάστατων σημάτων που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος.
- 70 Κατόπιν των ανωτέρω, στο πρώτο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, εκτός από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, και το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής έχει σημασία για τα τρισδιάστατα σήματα που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος.
- 71 Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος, πρέπει να υπομνησθεί κατ' αρχάς ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, οι διάφοροι λόγοι απαραδέκτου της καταχωρήσεως που απαριθμούνται στο άρθρο 3 της οδηγίας πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως του γενικού συμφέροντος που δικαιολογεί κάθε έναν από αυτούς (βλ. τις προαναφερθείσες αποφάσεις *Windsurfing Chiemsee*, σκέψεις 25 έως 27, και *Philips*, σκέψη 77).

- 72 Ακριβέστερα, όσον αφορά τη δεύτερη περίπτωση την οποία το αιτούν δικαστήριο αναφέρει σχετικά με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, πρέπει να επισημανθεί ότι, για ορισμένα τρισδιάστατα σημεία που αποτελούνται από το σχήμα ενός προϊόντος, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι η ratio των λόγων απαράδεκτου της καταχωρήσεως που προβλέπονται στη διάταξη αυτή συνίσταται στο να αποφευχθεί να καταλήξει η προστασία του δικαιώματος επί του σήματος στο να δημιουργηθεί υπέρ του κατόχου του σήματος μονοπώλιο όσον αφορά τις τεχνικές λύσεις ή τα πρακτικής φύσεως χαρακτηριστικά ενός προϊόντος, που ο χρήστης ενδέχεται να αναζητήσει στα προϊόντα των ανταγωνιστών (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Philips, σκέψεις 78 έως 80).
- 73 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας επιδιώκει έναν σκοπό γενικού συμφέροντος, ο οποίος απαιτεί να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους, εκτός άλλων και ως συλλογικά σήματα ή ως σύνθετα σήματα ή ως σήματα που αποτελούνται από γραφική παράσταση, τα σημεία ή οι ενδείξεις που περιγράφουν τα χαρακτηριστικά των προϊόντων ή υπηρεσιών για τα οποία ζητείται η καταχώρηση. Κατά συνέπεια, η διάταξη αυτή εμποδίζει να κρατούνται τέτοια σημεία ή τέτοιες ενδείξεις μόνο για μια επιχείρηση, λόγω της καταχωρήσεώς τους ως σήματος (βλ., στο ίδιο πνεύμα, την προαναφερθείσα απόφαση Windsurfing Chiemsee, σκέψη 25).
- 74 Το γενικό συμφέρον που δικαιολογεί τη ρύθμιση του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας έχει ως συνέπεια ότι όλα τα σήματα τα οποία συνίστανται αποκλειστικώς από σημεία ή ενδείξεις που μπορούν να χρησιμεύσουν για να δηλωθούν τα χαρακτηριστικά ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας υπό την έννοια της διατάξεως αυτής τίθενται ελευθέρως στη διάθεση όλων και δεν μπορούν να καταχωρηθούν, τηρουμένης της παραγράφου 3 της ίδιας διατάξεως.

75 Η αρμόδια αρχή που καλείται να εφαρμόζει επί των σημάτων αυτών το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας οφείλει να καθορίζει, σε σχέση με τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες για τα οποία ζητείται η καταχώρηση, κατόπιν ακριβούς εξέτασης όλων των σχετικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν την πιο πάνω αίτηση και, μεταξύ άλλων, υπό το φως του πιο πάνω γενικού συμφέροντος, αν ο λόγος अपαραδέκτου της καταχώρησης τον οποίο προβλέπει η διάταξη αυτή εφαρμόζεται εν προκειμένω. Τέτοια ενδελεχής εξέταση απαιτείται και επί αιτήσεως καταχώρησης τρισδιάστατου σήματος το οποίο αποτελείται από το σχήμα του προϊόντος. Αντιθέτως, η πιο πάνω αρχή δεν μπορεί να αντιτάξει εκ των προτέρων άρνηση σε μια τέτοια αίτηση.

76 Έπεται ότι πρέπει να εξετάζεται αν ένα τρισδιάστατο σήμα που αποτελείται από τη μορφή του προϊόντος πληροί, όπως κάθε άλλη κατηγορία σημάτων, το σύνολο των κριτηρίων που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχεία β' έως ε', της οδηγίας και ότι τα πιο πάνω στοιχεία της διατάξεως αυτής πρέπει να ερμηνεύονται και εφαρμόζονται, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, υπό το φως του γενικού συμφέροντος που δικαιολογεί κάθε ένα από αυτά.

77 Κατόπιν των ανωτέρω, στο δεύτερο σκέλος του δευτέρου ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, κατά την εξέταση, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, του λόγου απαραδέκτου της καταχώρησης ο οποίος προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το γενικό συμφέρον που δικαιολογεί τη διάταξη αυτή, δηλαδή το ότι όλα τα αποτελούμενα από το σχήμα ενός προϊόντος τρισδιάστατα σήματα τα οποία συνίστανται αποκλειστικώς από σημεία ή ενδείξεις που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να δηλωθούν τα χαρακτηριστικά ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας υπό την έννοια της διατάξεως αυτής τίθενται ελευθέρως στη διάθεση όλων και δεν μπορούν να καταχωρηθούν, τηρουμένου του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ⁷⁸ Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Αυστριακή Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή, που υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κύριων δικών τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκλυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διατάξεις της 23ης Νοεμβρίου 2000 το Bundesgerichtshof, αποφαινεται:

- 1) Για να εκτιμηθεί ο κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της πρώτης οδηγίας 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων, διακριτικός χαρακτήρας ενός τρισδιάστατου σήματος το οποίο αποτελείται από το σχήμα του προϊόντος δεν πρέπει να εφαρμοστεί κριτήριο αυστηρότερο εκείνου που χρησιμοποιείται για άλλα είδη σημάτων.

- 2) Εκτός από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της πρώτης οδηγίας 89/104, και το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής έχει σημασία για τα τρισδιάστατα σήματα που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος.

Κατά την εξέταση, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, του λόγου απαραδέκτου της καταχωρήσεως ο οποίος προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της πρώτης οδηγίας 89/104, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το γενικό συμφέρον που δικαιολογεί τη διάταξη αυτή, δηλαδή το ότι όλα τα αποτελούμενα από το σχήμα ενός προϊόντος τρισδιάστατα σήματα τα οποία συνίστανται αποκλειστικώς από σημεία ή ενδείξεις που μπορούν να χρησιμεύσουν για να δηλωθούν τα χαρακτηριστικά ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας υπό την έννοια της διατάξεως αυτής τίθενται ελευθέρως στη διάθεση όλων και δεν μπορούν να καταχωρηθούν, τηρουμένου του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής.

Rodríguez Iglesias

Puissochet

Schintgen

Timmermans

Gulmann

Edward

La Pergola

Σκουρής

Macken

Cunha Rodrigues

Rosas

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 8 Απριλίου 2003.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias